

Dr. sc. Jadranka DABOVIĆ ANASTASOVSKA,
redoviti profesor
Pravnog fakulteta „Justinijan Prvi“
Univerzitet „Sveti Kiril i Metodij“ Skopje
jadranka_dab@yahoo.com

UDK 347.775
Pregledni znanstveni članak
Rad stigao: 22. travnja 2024.
Rad prihvaćen: 9. svibnja 2024.

Dr. sc. Goran KOEVSKI, redoviti profesor
Pravnog fakulteta „Justinijan Prvi“
Univerzitet „Sveti Kiril i Metodij“ Skopje
gkoevski@gmail.com

UPOTREBA RAZLIČITIH MODALITETA ZAŠTITE POSLOVNE TAJNE U CILJU POSTIZANJA KONKURENTSKE PREDNOSTI U SAVREMENIM USLOVIMA POSLOVANJA

Rezime: *Autori u radu razmatraju kako upotreba različitih modaliteta zaštite poslovne tajne može da pomogne u postizanju konkurentne prednosti u savremenim uslovima poslovanja. Danas se konkurentna prednost kompanija obično sastoji u posedovanju intelektualnog kapitala, koji se sastoji od znanja i iskustva korporativnog osoblja, ali i od prava intelektualnog vlasništva u svojoj kompaniji. Ozbiljne kompanije razvijaju posebne postupke da prve prepoznaju i dobiju važne i tačne informacije o pravima koja sačinjavaju njihov intelektualni kapital, da ih dobro koriste i da obezbede njihovo skladištenje i zaštitu, bilo da se radi o saznanjima o inovacijama, informacijama o poslovnim partnerima ili informacijama o kupcima i potrošačima i mnogim drugim podacima koji mogu doprinijeti njihovom uspjehu na tržištu. Savremeno poslovno okruženje karakteriše: ekspanzivni razvoj digitalnih tehnologija; globalizacija tržišta; postojanje velikih podataka (baze podataka koje se nazivaju žBig data); korištenje umjetne inteligencije u istraživanju i razvoju, u marketingu, u uspostavljanju odnosa sa potrošačima; globalna mobilnost radne snage; potreba za stalnim obrazovanjem zaposlenika; razvijene tehnologije za brzi prenos podataka; saradnja poslovne zajednice sa univerzitetima i državom za postizanje ciljeva projekata i povećanje inovacionog potencijala. U ovakvim uslovima privredni subjekti treba da postupaju veoma oprezno i pronađu načine da zaposlenicima daju mogućnost mobilnosti, ostvarivanja prava na rad, sa jedne ali i da očuvaju konkurentsku prednost poduzeća, između ostalog, uz dobro odabrane modalitete zaštite poslovne tajne, sa druge strane. Akademske rasprave su usmerene oko toga da li je poslovna tajna vrsta intelektualnog vlasništva ili je sui generis pravo. Postoje razlike između američkih i evropskih teoretičara oko pravne prirode instituta poslovne tajne, ne umanjujući time praktičnu vrijednost zaštite poslovne tajne. Autori smatraju da podizanje međunarodnih standarda za zaštitu poslovne tajne i da savremeni pravni propisi koji omogućavaju efikasnu i efektivnu zaštitu poslovne tajne, predstavljaju bitan uvjet za intenziviranje prekogranične saradnje u istraživanju i razvoju, povećanju broja međunarodnih projekata, ekonomske aktivnosti vezane za inovacije, intenzivniji transfer tehnologije, povećanje trgovine s pravima intelektualnog vlasništva i da će sve ovo umanjiti fragmentiranost unutrašnjeg tržišta, kada je Evropska Unija u pitanju. U svom radu autori ukazuju na fakt da su u svetu istovremeno doneta dva veoma bitna pravna propisa za zaštitu poslovne tajne: Direktiva EU 2016/943 Evropskog Parlamenta i Veća o zaštiti neotkrivenih znanja i iskustva te poslovnih informacija (poslovne tajne) i protiv njihovog nezakonitog sticanja, korišćenja i otkrivanja doneta 18 juna 2016 godine i Zakon o zaštiti poslovnih tajni iz 2016, koji je usvojio Američki kongres i koji je po prvi put dao vlasnicima poslovne tajne mogućnost da podnesu građanske tužbe federalnom sudu, nudeći niz proceduralnih prednosti u odnosu na državne sudove. Zemlje članice EU i zemlje Zapadnog Balkana trebale su da završe s transponovanjem pravila Direktive EU 2016/943 u nacionalnim zakonodavstvima do 2018. godini. Autori u ovom radu analiziraju kako je Direktiva EU 2016/943 transponirana u nacionalna zakonodavstva u regionu, i da li i koliko su postignuti rezultati za po-*

dizanje i izednačavanje standarda zaštite poslovne tajne. Aktualizacija ovog pitanja u akademskoj sredini i nudi rešenja de lege ferenda za poboljšanje pravnog okvira, intenzivne edukativne aktivnosti poslovne zajednice i specijalizacija subjekata involviranih u sprovođenje zaštite poslovnih tajni, mogu biti izazov za dobar odabir modaliteta zaštite i za građenje dobre strategije za zaštitu poslovne tajne kao značajnog segmenta intelektualnog kapitala i sticanja konkurentne prednosti.

KLJUČNE REČI: poslovna tajna, inovacija, konkurentna prednost zaštićeni podatci, prava intelektualnog vlasništva, jedinstveno unutrašnje tržište,

Uvod

Danas poslovne tajne predstavljaju veliku i, ponekad, jedinstvenu konkurentsku prednost za kompanije. Istovremeno, razvijene tehnologije, digitalizacija i umjetna inteligencija omogućavaju lak pristup tajnim informacijama i pružaju različite alate za industrijsku špijunažu. Stoga, kompanije su u potrazi da pronađu odgovarajuće načine za pravilnu i pouzdanu zaštitu za svoje poslovne tajne. Prema mišljenju autora ovog istraživanja, dobar pravni okvir, ispravno definiranje pojma poslovne tajne i njeno razlikovanje od drugih sličnih instituta je korak ka pronalaženju pravnih alata za njenu zaštitu. Analizu koju su autori izvršili ukazuje da najbolje rezultate za zaštitu poslovne tajne i postizanje i zadržavanje konkurentskih prednosti mogu da se postignu putem sredstava kao što su: dobar i precizni pravni okvir, pružanje odgovarajuće zakonske zaštite, kombiniranje relevantnih ugovora i ugovornih klauzula sa odgovarajućom edukacijom zaposlenika i, sve to, dopunjeno sa određenim tehničkim merama.

Naravno, zaštita poslovne tajne, putem ugovora o radu ili drugih ugovora (autorski ili ugovori o djelu, ugovori o zabrani konkurencije ili o tajnosti), ne bi trebala dovesti do drugog ekstrema, a to je onemogućavanje interne ili prekogranične mobilnosti radnika.

Zbog svega pomenutog, u radu ćemo se najpre osvrnuti na pojam poslovne tajne i njegovog razlikovanja od drugih sličnih pravnih instituta. Zatim ćemo izložiti ono što predstavlja savremeni pravni okvir za zaštitu poslovne tajne. Posebno ćemo se zadržati na modalitetima (različite ugovore i ugovorne klauzule) i tehničke mjere koje se danas koriste za zaštitu poslovne tajne. U zaključnim zapažanjima pokušaćemo da damo preporuke kako da kompanije pravilno izaberu respektivne modalitete zaštite poslovne tajne, a sve sa ciljem da zadrže svoju konkurentsku prednost na tržištu.

1. Pojam poslovne tajne

Poslovne tajne kao koncept postojale su vekovima. Tajni sastojci hrane i lijekova, specifične vještine koje su se prenosile s generacije na generaciju su tradicionalna znanja što su bila vrlo slična poslovnim tajnama. U eri brzorastuće tehnologije, poslovnim tajnama se pripisuje sve veći značaj.¹ Coca-Colina formula² je jedan od primjera kako

¹ Kompanija Angostura (Trinidad i Tobago) je otkrila da je najbolji način da zaštiti svoj proizvod putem korišćenja mehanizma za zaštitu poslovnih tajni. U tom cilju, kompanija pomno čuva tajnu koja je bila oslonac njenog uspjeha, osiguravajući da ne dođe u ruke konkurenciji. Na primjer, samo pet direktora kompanija smije ući u prostoriju u kojoj su pomiješani sastojci koji čine Angostura Bitters (A Bottle of Run: A History of the New World in Ten Cocktails, 2007). Poduzimanje takvih mjera omogućilo je da recept ostane tajna i bude konkurentna prednost još od 1824. godine.

² Formula Coca-Cole je poslovna tajna već skoro 130 godina. Napori da se formulu konstruiše obrnutim inženjeringom su propali Nepotvrđeni izvještaji i špekulacije sugeriraju da Coca-Cola zapravo drži različite dijelove formule na različitim mjestima i da nitko ne zna cijelovitu formulu. Pretpostavlja se da bi gubitak, odnosno otkrivanje for-